

Україні» // Стратегічна панорама. – 2003. – № 3-4. – С. 23. **3.** *Борохвостов В.К.* Співробітництво України з державами-членами НАТО і країнами-партнерами у військово-технічній галузі. – К., 2008. – С. 187-206. **4.** *Борохвостов В.К., Фанін І.С.* Європейський досвід співробітництва у військово-технічній сфері // Стратегічна панорама. – 2007. – № 1. – С. 160–167. **5.** *Борохвостов В.К.* Деякі аспекти реалізації політики України у сфері військово-технічного співробітництва за умови євроатлантичної інтеграції // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С.131–138. **6.** *Борохвостов В.К.* Оборонно-промисловий комплекс України: стан та можливі напрями співробітництва з країнами заходу // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. С. 178. **7.** *Offsets in Defense Trade // U.S. Department of Commerce.* – 2005. – № 2. – Р. 67–85. **8.** *Борохвостов В.К.* Деякі аспекти реалізації політики України у сфері військово-технічного співробітництва за умови євроатлантичної інтеграції. – С. 137. **9.** *Борохвостов В.К., Фанін І.С.* Європейський досвід співробітництва у військово-технічній сфері. – С. 164. **10.** *Борохвостов В.К.* Співробітництво України з державами-членами НАТО і країнами-партнерами у військово-технічній галузі. – С. 203.

М. В. ПАВЛЮК

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА-НАТО У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ УГОД

Показана значимість отношений между НАТО и Украиной. Исполнение критериев для членства в НАТО анализируется в контексте двусторонних соглашений – Сотрудничества во имя мира, Хартии об Особых отношениях между Украиной и НАТО и т.д. Среди основных итогов – интенсификация государственной информационной кампании и развитие новой линии взаимоотношений – присоединение к «Плану действий относительно членства в НАТО».

The author tries to prove the significance of cooperation between NATO and Ukraine from 1991 till present. The implementation of criteria membership is analyzed through mutual treaties – Partnership for Peace, Charter on Distinctive partnership between Ukraine and NATO etc. Among main conclusions – intensification of NATO-Ukraine public information campaign and development of new level of cooperation by joining «Membership Action Plan».

У сучасних умовах гарантія територіальної цілісності та політичної незалежності колишніх соціалістичних країн є стратегічним пріоритетом політики національної безпеки та оборони. У цьому контексті саме феномен НАТО – явище першої величини. Ставлення до Альянсу може різнитися у широкому діапазоні від обожнювання до ненависті. Але з НАТО не може і не в праві не рахуватися жодна держава, насамперед європейська, жоден політик¹. Постійне удосконалення механізму співпраці та інтенсифікація діалогу між Україною та НАТО значною мірою зумовлені тим, що проблема постановня нових викликів безпеці потребувала адекватної відповіді. Відносини України з НАТО можуть розглядатися як найбільш продуктивні з тих, що їх має Україна з іншими міжнародними організаціями світу. Беручи участь у багатьох заходах під керівництвом НАТО, Україна «веде себе де-факто, як член цієї організації»².

© ПАВЛЮК Михайло Вікторович – аспірант Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Варто зазначити, проблемами співпраці та доцільності членства України у НАТО, як і дослідження критеріїв набуття членства, цікавляться багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, це О. Новікова, Дж. Шерр, В. Горбулін, О. Крапівін, І. Тодоров, К. Біла, А. Зленко та ін. Більш системний аналіз міжнародно-правової бази у контексті євроатлантичної інтеграції України дасть змогу глибше усвідомлювати етапи та умови приєднання до Північноатлантичного Альянсу.

1. Етап становлення відносин 1991 – 1996 рр. Перші контакти між повноправними суб'єктами міжнародного права були обумовлені швидше за все інтересами Альянсу до України, а не навпаки. Формальне становлення співробітництва між Україною та Альянсом відбулося після пропозиції країнам ЦСЄ щодо розвитку діалогу та консультацій у 1991 р. Уже в січні 1992 р. Україна взяла участь у роботі Ради Північноатлантичного співробітництва (попередниці РАС. – *М.П.*), а візити Генерального секретаря НАТО М. Вернера до України та Президента України Л. Кравчука до Брюсселя перевели стосунки між Україною та Альянсом на вищий рівень – прямих контактів. Основним предметом перемовин були ядерне роззброєння, скорочення звичайних озброєнь та чисельності збройних сил України. Україна фактично стала першою країною з колишнього СРСР, яка започаткувала відносини з НАТО³.

2. Етап формування особливого партнерства між Україною й НАТО 1996 – 2002 рр. характеризується підписанням на саміті у Мадриді 1997 р. «Хартії про особливе партнерство між Україною та Альянсом», початком діяльності місії України при НАТО та Офісу зв'язку в Україні, що спричинило низку заходів, спрямованих на утворення нових, міцніших зв'язків, що ґрунтуються на довірі, співпраці та консультаціях. У той період Альянсом визначена особлива роль України для євроатлантичного простору у Стратегічній концепції 1999 р., а в Україні прийнято Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001-2004 рр. Як вважає С. Федуняк, «реакція з боку НАТО була досить стриманою, проте реальні кроки назустріч Києву свідчитимуть про наявність процесу внутрішнього реформування на концептуальному рівні»⁴.

3. Етап активізації партнерських відносин України з НАТО у 2002 – 2005 рр. Важливим етапним моментом у розвитку взаємовідносин Україна-НАТО став Празький саміт Альянсу 2002 р., де було обговорено шляхи подальшого розширення НАТО, ухвалено новий стратегічний документ «План дій Україна-НАТО» та успішно розпочалося виконання затвердженого Цільового річного плану Україна-НАТО на 2003 р. На цьому етапі для України певним замінником «Плану дій щодо членства у НАТО» та «Інтенсифікованого діалогу» став План дій Україна-НАТО. Причиною таких дій країн-членів Альянсу в Празі стали підозри щодо можливого продажу українських озброєнь до Іраку, що суттєво ослабило партнерські двосторонні стосунки з провідними країнами світу. Хоча, як зауважив у своїх спогадах экс-міністр закордонних справ А.Зленко, «при всіх складностях Прага стала для України кроком уперед. А щодо відомого казусу з розсадкою за французьким, а не англійським алфавітом, то думаю, він так і увійде в історію – як казус, від якого НАТО було не менш незручно, ніж Україні»⁵. Оцінюючи діяльність української дипломатії у зазначений період та абстрагуючись від впливу внутрішньополітичних чинників, її можна назвати досить успішною. За даних умов вдалося досягти максимуму, добившись ухвалення Плану дій Україна-НАТО⁶. В. Панасюк стверджує, що «початок другого терміну президентства

Л. Кучми, діяльність В. Ющенко на посаді прем'єр-міністра позначили новий етап у ставленні громадян України до Північноатлантичного Альянсу»⁷.

4. Етап інтенсифікації діалогу з НАТО, статус ПДЧ-апліканта з 2005 р. Знаковою подією стало засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ 21 квітня 2005 р. у Вільнюсі, головним результатом якого стало рішення про запрошення України до Інтенсифікованого діалогу НАТО. Цьому передувало офіційне оприлюднення Президентом України В. Ющенком намірів України щодо інтеграції до НАТО у лютому 2005 р. у Брюсселі. Зокрема, Президент зазначив, що «період багатовекторності ми залишили у минулому», і зауважив, що «переваги євроатлантичних стандартів відчує кожен громадянин»⁸. Успішна реалізація цих положень, цілеспрямована позиція найвищих посадових осіб держави, офіційна підтримка провідних політичних сил дали змогу говорити про вичерпність такого діалогу та перехід до нової форми співпраці – індивідуального «Плану дій щодо членства у НАТО». Декларація Бухарестського самміту НАТО 3 квітня 2008 р. засвідчила, що «країни Альянсу дійшли згоди про те, що Україна та Грузія стануть членами НАТО»⁹. Терміни взаємозближення залежать передусім від суб'єктивних факторів – виконання Україною своїх зобов'язань та здатності країн Альянсу виробити та сповідувати єдину позицію стосовно російського чинника з приводу розширення Альянсу на Схід. Колишній Посол Литви в НАТО Д. Дамусіс зауважив: «Україна заслуговує на чіткіші сигнали стосовно євроатлантичних прагнень, і хоча ніхто у принципі не сумнівається у стратегічній важливості України, її членство ані погоджено, ані гарантовано»¹⁰. «Разом з тим, – підкреслив Дамусіс, – Україна фактично допомогла подолати певні непорозуміння у трансатлантичних відносинах, які виникли у зв'язку з військовою кампанією в Іраці. Наявність злагодженої підтримки з боку ЄС та США проведеної вільних виборів в Україні є яскравим цьому підтвердженням»¹¹.

Важливою особливістю дослідження даної проблеми є наявність достатньої міжнародно-правової бази співпраці між Україною та НАТО. Поряд з цим першочергової уваги заслуговують основоположні документи, які регламентують діяльність та політику розширення Північноатлантичного Альянсу.

У середині 1990-х рр. в Європі розпочалася активна дискусія щодо можливості та доцільності розширення Альянсу на Схід за рахунок посткомуністичних країн. У 1995 р. міністр оборони США В. Перрі висловився за те, щоб розширення Альянсу обов'язково відбувалося на основі принципів, від яких залежить стабільність Західної Європи та які отримали назву «принципи Перрі»: колективна оборона, демократія, консенсус та спільна безпека. Окрім того, він сформулював ще низку важливих вимог: нові члени Альянсу повинні мати здатність та волю захищати Альянс; члени НАТО повинні й надалі приймати рішення консенсусом; нові члени повинні досягти рівня оперативної взаємодії з НАТО¹². Запропоновані ініціативи В. Перрі були застосовані під час переговорів про розширення Північноатлантичної організації наприкінці 1990-х рр. та у 2002-2004 рр.

Результатом широких консультацій між країнами євроатлантичної зони щодо можливості та необхідності розширення стало «Дослідження з питань розширення НАТО», яке у вересні 1995 р. було передане зацікавленим країнам-партнерам та офіційно оприлюднене для громадськості країн Європи¹³. У Дослідженні зроблено висновок про те, що розширення Альянсу всіляко сприятиме зміцненню стабільності та безпеки усіх країн євроатлантичного регіону. Незважаючи на те, що, на відміну від ЄС рішення щодо розширення НАТО є переважно політичним,

Альянс виділяє значні ресурси для оцінювання та забезпечення держав-кандидатів зворотнім зв'язком щодо відповідності їх політичним і військовим очікуванням та критеріям, сформульованим у «Дослідженні»¹⁴.

Наприкінці 1990-х рр. країни-аспіранти виконували також індивідуальну програму «Плану дій щодо членства у НАТО», яка вперше була запропонована для Чехії, Польщі та Угорщини. У разі приєднання країни до ПДЧ варто продемонструвати готовність держави до демократії та особистої свободи, економічної свободи, соціальної справедливості та екологічної відповідальності¹⁵.

Після успішного першого етапу розширення Альянсу на Схід – вступу Чехії, Польщі та Угорщини, у квітні 1999 р., на Вашингтонському саміті був прийнятий надзвичайно важливий документ – «Стратегічна концепція Альянсу». Вона підтримує відданість Альянсу демократичним цінностям, правам людини, верховенству права і його прагнення забезпечити не тільки спільну оборону, але й мир та стабільність в євроатлантичному регіоні загалом. В даному документі наголошується на тому, «що НАТО і надалі зобов'язується зміцнювати своє особливе партнерство з Україною на засадах Хартії Україна-НАТО, а також надалі підтримуватиме суверенітет і незалежність України, її територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання та неядерний статус, що їх НАТО вважає важливими чинниками стабільності та безпеки у Центральній та Східній Європі, а також у Європі загалом»¹⁶.

Україна та НАТО підписали низку спільних договорів з метою ефективнішого використання формул двостороннього співробітництва та виконання нашою державою взятих на себе зобов'язань та вимог щодо реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції. Зокрема, це приєднання нашої держави до рамкового документу «Партнерство заради миру» від 8 лютого 1994 р., підписання у багатосторонньому форматі «Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО» від 9 липня 1997 р. у Мадриді та «Плану Дій Україна-НАТО», затвердженого главами держав та урядів країн-членів Альянсу в Празі 22 листопада 2003 р.

У рамковому документі «Партнерство заради миру» було сформульовано основні принципи, які мають об'єднувати партнерів НАТО – «відданість збереженню демократичних суспільств, їхньої свободи від примусу і залякування, додержання принципів міжнародного права та виконання інших обов'язків, які випливають із Статуту ООН та додержання принципів Загальної декларації прав людини». У березні 1994 р. започатковано безпосередні консультації України з НАТО за формулою «16+1», у ході яких були окреслені принципи, які полягали у «визнанні НАТО територіальної цілісності й недоторкваності кордонів України, підтримці демократичного шляху розвитку України, без'ядерного статусу нашої держави»¹⁷.

Під час Мадридського саміту НАТО 1997 р. було підписано багатосторонню «Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного Договору». Хартія підписана з метою «розвитку особливого та ефективного партнерства та сприянню більшій стабільності та просуванню спільних демократичних цінностей у Центральній-Східній Європі»¹⁸. Хартія актуальна тим, що вперше на рівні міжнародного акту зафіксувала поглиблену співпрацю шляхом створення додаткового консультативного органу між сторонами. Як наголошують О. Крапівін та І. Тодоров, «відповідно до Хартії створено консультативний механізм Комісія Україна-НАТО, що є одним з головних досягнень Хартії, а також і всієї співпраці між Україною та Альянсом. Такий консультативний орган дає

можливість консультуватися з НАТО одразу під час загострення зовнішньої загрози та у будь-який момент, коли Україна відчує таку небезпеку, а також передбачає взаємний контроль за виконанням положень документу»¹⁹.

Зуважимо, що підписання у липні 1997 р. «Хартії про особливе партнерство» стало, з одного боку, офіційним визнанням важливості для Альянсу незалежної, стабільної, демократичної України, а з іншого – Україна отримала нові можливості для подальшої інтенсифікації діалогу між партнерами. На нашу думку, підписання такого документа вперше зафіксувало прагнення української виконавчої влади прискорити інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур найближчими роками. Протягом наступних п'яти років було розроблено широку програму співробітництва у багатьох сферах, таких, як: оборонна реформа, економічні аспекти безпеки, військова співпраця, озброєння, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, наука та охорона довкілля²⁰. На думку К. Білої, «НАТО намагалося уникнути таких формулювань, які б могли трактуватися як згода Альянсу щодо надання Україні певних гарантій безпеки. Такі зобов'язання НАТО може взяти лише у разі, якщо Україна стане повноправним членом Альянсу або якщо будуть внесені зміни до відповідних договорів»²¹.

«План дій Україна-НАТО» заклав важливий фундамент поглиблення відносин нашої держави із Альянсом на Празькому самміті 21-22 листопада 2002 р. Метою цього Плану дій є чітке визначення стратегічних цілей і пріоритетів України для досягнення її мети до повної інтеграції у євроатлантичні структури безпеки. Документ складається з п'яти розділів: 1 – Політичні та економічні питання; 2 – питання безпеки і оборони та військової питання; 3 – захист і безпека інформації; 4 – правові питання; 5 – механізм імплементації. Для реалізації передбаченого Плану дій зафіксував такі цілі: зміцнення демократичних і виборчих інституцій, зміцнення повноважень та незалежності судової влади, сприяння постійному розвитку та зміцненню громадянського суспільства, верховенству права, забезпечення свободи віросповідання та свободи зібрань та завершення адміністративної реформи. Економічний блок передбачав «проведення економічних та структурних реформ, з урахуванням рекомендацій Світового банку, Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних інституцій, включаючи заходи для сприяння приватизації, боротьби з корупцією та підвищення прозорості оборонних витрат, розширення процесу земельної реформи, гарантування економічних прав та свобод громадян в усіх формах, у тому числі шляхом посилення захисту прав інтелектуальної власності»²².

План дій Україна-НАТО став фактично першим документом Україна-НАТО, в якому зафіксовано кінцеву мету співробітництва держави з Північноатлантичним Альянсом – набуття повноправного членства у цій міжнародній організації. Зважаючи на те, що Україна і НАТО мають спільне бачення об'єднаної і вільної Європи, виявляють спільну рішучість до боротьби з тероризмом та нерозповсюдженням зброї масового ураження, регіональною нестабільністю та іншими загрозами безпеці, необхідно істотно поглибити відносини між Україною і НАТО²³. Укладення такого документа свідчить, що «Захід в особі НАТО не виключив нашу державу з числа потенційних членів євроатлантичних структур безпеки»²⁴.

У процесі підготовки до набуття статусу кандидата щодо членства у НАТО в Україні даються взнаки проблеми із суспільною підтримкою цього процесу та слабкість виконання органами державної влади програм інформування громадськості з приводу євроатлантичної інтеграції, починаючи з 2001 р. Вирішення ціло-

го комплексу проблем, пов'язаних із наданням Україні нового статусу, варто розглядати у контексті наступних пропозицій:

– заявити про свою готовність виконувати ПДЧ разом із підписанням спільного багатостороннього документу з країнами Альянсу;

– доцільно розробити оновлений варіант Хартії про партнерство між Україною та НАТО, де обумовити зміни, які відбулися впродовж останніх десяти років у Європі та визначити стратегічні напрями на найближчий час. Окремо слід зафіксувати подальше україно-російське стратегічне партнерство у разі інтеграції однією із країн до Альянсу;

– окремим пріоритетом повинно стати створення умов для долучення неурядових громадських організацій до державної політики у галузі євроінтеграції, врахування пропозицій щодо покращення боротьби з корупцією, впровадження громадського телерадіомовлення, забезпечення енергетичної безпеки України.

У контексті аналізу внутрішньополітичного розвитку України у 2007-2009 рр. необхідно передумовою реалізації ефективної євроатлантичної політики України у майбутньому має бути скоординована робота як законодавчої, так і виконавчої влади із залученням до цього процесу провідних українських науковців²⁵.

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо наступне:

– існує тривала співпраця між Україною та НАТО, яка розпочалася після здобуття Україною незалежності, пройшла ряд етапів, та постійно поглиблюється та розширюється;

– наявна розгалужена договірно-правова база між Україною та Альянсом, де визначені основні напрями співпраці, перераховані різні критерії та вимоги щодо членства у НАТО та окреслені взаємозобов'язання. Виконання цих угод та відданість принципам, відповідність критеріям та вимогам, закладеним у них, є важливою передумовою набуття членства в Альянсі;

– Україна відповідає більшості вимог та критеріїв щодо членства у Північноатлантичній організації. Проблеми з достатньою громадською підтримкою євроатлантичного курсу держави, має бути вирішена проведенням масштабної інформаційно-роз'яснювальної кампанії з приводу членства України у НАТО.

На даному етапі на порядку денному відносин України з Альянсом знаходяться завдання подальшого поглиблення взаємодії, підвищення рівня відносин, активізації спільних зусиль і співпраці з метою зміцнення миру і стабільності в Європі, підвищення довіри, утвердження європейських демократичних і правових норм і стандартів на користь нового об'єднаного європейського співтовариства²⁶.

1. Горбулін В. Через роки, через відстані... Держава та особистість. – К., 2006. – С. 138. 2. Кравівін О., Тодоров І. Євроатлантична інтеграція України. – Донецьк, 2008. – С. 79. 3. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С. Кучика. – К., 2007. – С. 248. 4. Федуняк С.Г. Від Праги до Стамбула: динаміка відносин України і НАТО // Буковинський журнал. – 2004. – № 3–4. – С. 65. 5. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. – Х., 2003. – С. 536. 6. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства. – К., 2004. – С. 187–188. 7. Панасюк В. Проблемні питання взаємовідносин Україна–НАТО // Журнал І. – 2005. – № 39. – С. 230. 8. Вступне слово Президента України В. Ющенка на засіданні Комісії Україна–НАТО на найвищому рівні м. Брюссель, 22 лютого 2005 року. – режим доступу: // <http://www.nato.int/docu/other/ukr/2005/s050222e.htm> 9. Бухарестська декларація глав держав і урядів, які брали участь у

засіданні Північноатлантичної ради від 24 квітня 1999 р. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm> **10.** *Damusis G.* Ukraine's Integration in the Euro-Atlantic community – way ahead // *Baltic Security and Defence Review*. – 2006. – Vol. 8. – P. 163. **11.** *Ibid.* – P. 165. **12.** *Новикова О.* Распространение демократии как идеологическая основа расширения НАТО. Актуальные проблемы Европы. НАТО: Проблемы и перспективы трансформации: Сб. науч. труд. РАН ИНИОН. – М., 2004. – С. 36–37. **13.** «Study on NATO Enlargement». – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm> **14.** *Рудік О., Прокопенко Л.* Вплив вимог щодо вступу в ЄС і НАТО на процес реформування системи державного управління // Вступ України до НАТО: реалії та перспективи. Матеріали міжнар. конф. – Донецьк, 2006. – С. 58. **15.** План дій щодо членства в НАТО. – Програма дій для країн-претендентів, ухвалена на зустрічі країн-членів Північноатлантичної ради у Вашингтоні 24 квітня 1999 р. // НАТО Ревю. Спец. випуск. – Літо 1999. – С. D 14. **16.** The Alliance's Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> **17.** Вибрані основоположні документи НАТО та Україна – НАТО. – К., 2006. – С. 9–10. **18.** Charter on a distinctive partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. Madrid, 9 July 1997. – Brussels, 2004. – P. 2. **19.** *Кранівін О., Тодоров І.* Цит. праця. – С. 80. **20.** *Макобрії О.* Відносини Україна-НАТО: відносини перевірені часом. Громадська думка щодо НАТО в Україні // Європейська і євроатлантична інтеграція України: шлях до демократії. Аналітичні матеріали підготовлені українською експертною групою в рамках двостороннього україно-болгарського проекту. – К., 2007. – С. 22. **21.** *Біла К.* Особливе партнерство Україна – НАТО як проблема національної та європейської безпеки: Автореф. дис... канд. політ. наук. – К., 2002. – С. 11. **22.** План дій Україна-НАТО. Схвалений на Засіданні Комісії Україна-НАТО, 22 листопада 2002 р. // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/1709.htm> **23.** *Чекаленко Л.* Зовнішня політика України: Підручник. – К., 2006. – С. 276. **24.** *Федуняк С.* Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи безпеки Заходу і Нових незалежних держав. – Чернівці, 2005. – С. 185. **25.** *Кранівін О., Тодоров І.* Цит. праця. – С. 276–277. **26.** Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С. Кучика. – К., 2007. – С. 249.

Д. В. ЛІНІЧЕНКО

МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ СПОРІВ У РАМКАХ ДІЯЛЬНОСТІ СОТ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ

Исследовано правовую природу механизма международно-правового урегулирования торговых споров в рамках деятельности Всемирной торговой организации, основные этапы урегулирования споров, а также функции Органа урегулирования споров.

© ЛІНІЧЕНКО Денис Володимирович – здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка